

T o n i K A

nr. 31

dec 2021

Bach, Kracht en Van der Linde	1
De aanbidding van de herders	2
Vrije middag	3
Drie wijzen	4
Wie is Kees Bruin	5
Boudewijn en David	6
Om te janken zo mooi	6
Weer helemaal terug	7
Wie is Chiho Totogawa	8
Hoe heurt het eigenlijk in de concertzaal?	9
Wie is Michiel Westenberg	10
Sweelinck in de Waalse kerk	11
Kunsthistorische prijs voor David Keuning	12
Presentatie boek Kees Bruin	12
Colofon	12

Bach, Kracht en Van der Linde

kleine kerstserie deel twee

Het Enge Bos

De groenteboer had geen cantharellen meer.

'Nee, dat is over. Die zijn er niet meer in het Enge Bos.'

'Het Enge Bos, waar is dat?'

'Waar al die vluchtelingen zijn.'

Heumensoord bij Nijmegen schoot me als eerste te binnen, maar er zijn natuurlijk legio plaatsen waar vluchtelingen zijn. 'Wit-Rusland', voegde hij eraan toe. O, daar. En zo moest ik op de markt ook zomaar weer denken aan ons kerstconcert van 11 december, met name aan *Reminiscent*, dat expliciet over vluchtelingen gaat. Een kerstconcert in de kerk met die mooie naam Vredeskerk, wat ook aansluit bij *Drie Wijzen*, waarin verschillende geloven en levensbeschouwingen in vrede en harmonie worden samengebracht.

Nog een paar repetities wat flinke punten op de 'i' zetten en publiek werven. Dacht ik. Maar zo ging het niet. Weer een concert dat (voorlopig) niet doorgaat. Maar we klagen niet, we dreigen niet met tribunaal en we gooien geen ruiten in. Want kerst 2021 gaat zeker door en daar hoort vrede bij.

We genieten na van het moois dat we in oktober hadden, Beethoven 9 en Sweelinck, en kijken vooruit naar het concert dat hopelijk in januari door kan gaan.

Marjolein Zinkstok

Op 15 december 2018 zongen we cantate 1, 2 en 3 van het *Weihnachtsoratorium* van Bach in de Jacob Obrechtkerk in Amsterdam. De cantates werden omlijst met nieuwe klanken en teksten: *Reminiscent* van Egon Kracht, een kerstcantate op tekst van de dichteres Noortje Braat. Het is een hedendaagse pendant die speciaal voor ons koor was gecomponeerd. De Bach-cantates en *Reminiscent* vormden het eerste deel van een miniserie. Met een jaar vertraging door corona zou op 11 december deel twee van deze serie volgen, net als in 2018 weer met het Concertgebouw Kamerorkest. Opnieuw staat Krachts *Reminiscent* op het programma, nu samen met de laatste drie delen van het *Weihnachtsoratorium* van Bach én met opnieuw een compositieopdracht: *Drie Wijzen* van David van der Linde.

Bachs *Weihnachtsoratorium* is voor koor en publiek vanzelfsprekend verbonden met het traditionele kerstverhaal, een juichend eerbetoon aan het bijzondere kind dat geboren is. Voor christenen is dit de geboorte van de Mensenzoon van God, al eeuwen een heel belangrijke feestdag.

Schril steekt deze feeststemming af bij de geboorte van een meisje in een groep voortsjokkende vluchtelingen. Maar hoe moeilijk en zwaar de omstandigheden van haar geboorte ook zijn, iedereen wordt geraakt door háár eerste blik in deze wereld: eerst haar moeder, dan de vluchtelingen om hen heen, en dan ook wij die dit verhaal nu horen.

(...)

Hoe kan het?

hoe kan het zijn dat midden tussen angst en pijn

tussen onmacht tegen zoveel haat die van mens op mens steeds overslaat dat midden in het overleven dit licht ons wordt gegeven?

En het meisje sloeg de ogen op en keek allen aan.

(...)

Niemand zou dit kind haar plaats op deze wereld misgunnen, iedereen zou het met open armen welkom heten. Maar zie hoe we met vluchtelingen omgaan... Ze worden aan de grenzen bruut geweerd. Er is angst en wantrouwen, en hulp wordt maar schaars geboden. Sinds het begin van de mensheid zijn er vluchtelingen, zoekend naar een plek om zonder bedreiging en gevaar te kunnen overleven. *Reminiscent* was drie jaar geleden actueel en nu helaas nog steeds.

Waar de echo van het traditionele kerstverhaal in *Reminiscent* te horen is in de geboorte van een kind in een groep vluchtelingen, is er in *Drie Wijzen* een drievoudige verwijzing te horen: naar de drie wijzen uit het Oosten uit het kerstverhaal, naar drie levensbeschouwingen - boeddhisme, islam en hindoeïsme - en naar drie 'wijsjes', melodieën uit die drie culturen. Alle gezangen en gebeden komen in een grote finale samen en zo verbindt Van der Linde het kerstverhaal met wijsheden en mantra's uit het Verre en Midden-Oosten.

De ontroering die wij kunnen voelen bij de geboorte van het vluchtelingetje in *Reminiscent*, is als het ontzag en de aanbidding van herders en wijzen voor het Christuskind, zo vele malen treffend verbeeld in onze westerse schilderkunst en zo vele malen meesterlijk bezongen in jubelende cantates en oratoria uit onze muziekgeschiedenis.

Ons kerstconcert brengt de boodschap: Welkom aan alle mensen!

Mirjam Somers

Deze tekst is een lichte bewerking van de toelichting in het programmaboekje Bach, Kracht en Van der Linde.

Jacob Jordaens: De aanbidding van de herders

'zij stonden tot schreien bewogen, en knielden bij Jesus neer'

De aanbidding door de herders van het pasgeboren Christuskind is alleen door evangelist Lucas beschreven (hoofdstuk 2 vers 8-20). Terwijl afbeeldingen van de aanbidding der koningen al veel eerder voorkwamen, werden die met de verering door de herders pas gangbaar in de 14de eeuw. Maar daarna komen ze veel voor en menig kunstenaar heeft het onderwerp een of meer keer afgebeeld.

Jacob - eigenlijk Jacques – Jordaens (Antwerpen 1593-1678) paste in zijn werk uit 1617 een 'clair obscur', een sterke licht-donker werking, toe. Het slapende kind, met boven zich het liefdevolle gezicht van zijn moeder Maria, trekt meteen alle aandacht. De gezichten dichtbij lichten op door dit schijnsel, dat ook sterke schaduwen veroorzaakt; let bijvoorbeeld op de hoed van een van de herders. Ook op het affiche voor het concert van 11 december, waarop een deel van dit schilderij is afgebeeld, krijgt het kind de volle aandacht. Een bijzonder element in de compositie vormt de messing kan in het stro op de voorgrond. Als je hierop inzoomt, zie je een bijna impressionistische, losse penseeltoets.

Deel twee van het *Weihnachtsoratorium* van Bach is aan het verhaal van de herders gewijd en er wordt gezongen: "Und sie kamen eilend, und funden beide. Mariam und Joseph, dazu das Kind in der Krippe liegend." Händel laat in de *Messiah* in deel 13-17 de engel de blijde boodschap aan de herders verkondigen: "Fear not, for behold, I bring you good tidings of great joy [...]. For unto you is born this day in the city of David a Saviour, which is Christ the Lord."

Ook simpeler liedjes, die het verhaal van de herders vertellen, waren en zijn nog steeds populair. Misschien is in ons taalgebied 'De herder-tjes lagen bij nachte', waarin de tekst van Lucas vrij nauwgezet wordt gevolgd, het meest bekend. Het kwam voor het eerst voor in een liedboek van de gebroeders Alberdingk Thijm uit 1852.

Ook in andere landen wordt het bijbelverhaal van Lucas bezongen in de kersttijd. Misschien omdat de herders, mensen die met hard werken hun brood verdienden, zo veel dichterbij ons staan dan die drie onbekende koningen of wijzen, waarvan niemand precies wist waar ze vandaan kwamen en waar ze uiteindelijk zijn gebleven.

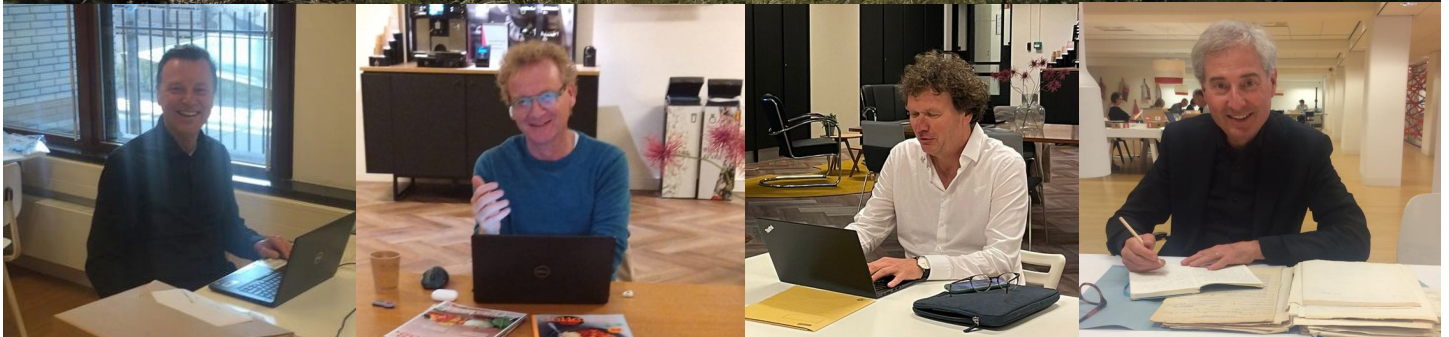

'Aanbidding van de herders' door Jacob Jordaens, olieverf op paneel (125,5 x 96 cm), Mauritshuis Den Haag

Nelleke Reijs

Tussen de generale repetitie en het concert op vrijdag 8 oktober hadden we een paar uur vrij te besteden. Die tijd werd nuttig en/of aangenaam besteed: chillen aan het strand, werken in de KB, kunst kijken, politici spotten, uitrusten in een hotel, familie bezoeken, naar Madurodam. Het was in veel opzichten een prachtige dag.

Drie wijzen: van conflict naar harmonie

Naast de cantates 4, 5 en 6 van het *Weihnachtsoratorium* van Johann Sebastiaan Bach en *Reminiscent* van Egon Kracht zou tijdens het concert van zaterdag 11 december ook de compositie *Drie Wijzen* van David van der Linde ten gehore worden gebracht. De titel is een zinspeling op de wijzen uit het Oosten die Christus kort na zijn geboorte geschenken kwamen brengen, maar ook op drie levenswijzen en drie melodieën, die vaak haaks op elkaar staan, maar toch tot een zekere harmonie proberen te komen. Van der Linde legt uit hoe het idee voor deze compositie tot stand is gekomen en wat hij ermee beoogt.

Hoe is het idee van deze compositie ontstaan?

Het *Weihnachtsoratorium* is nooit bedoeld om als losstaande compositie in één concert op te voeren. Van oorsprong werd per zondag één deel van de compositie, samen met andere liturgische werken, opgevoerd als onderdeel van de eredienst. Nu kiezen we ervoor het *Weihnachtsoratorium* in tweeën te splitsen en ook andere composities ten gehore te brengen die hier thematisch bij aansluiten. *Reminiscent* sloot vooral aan op de cantates 1, 2 en 3 over de geboorte van Christus, het bekendste en meest herkenbare onderdeel van het kerstverhaal. De cantates 4, 5 en 6, over de naamgeving en de besnijdenis van Christus, zijn voor veel niet-gelovigen inhoudelijk niet zo interessant. Maar het verhaal van de wijzen uit het oosten spreekt wél tot de verbeelding. Daar besloot ik me dus op te richten.

Het verhaal van de wijzen uit het Oosten is een van de meest raadselachtige onderdelen van het kerstverhaal. Nergens wordt duidelijk gemaakt wie deze wijzen precies zijn. Maar toch vinden we het bijzonder dat deze wijzen van verre zijn gekomen om respect te betuigen aan een kind dat ze nog niet kennen en dat ze het kind ook behoeden voor Herodes' boze plannen.

Over wat er na deze episode met de wijzen uit het Oosten is gebeurd, is ook weinig bekend. Voor zover bekend hebben ze zich nooit bekeerd tot het christendom en behielden ze hun eigen godsdienst. Het verhaal lijkt een boodschap van universalisme en religieuze tolerantie in zich te dragen waar ook niet-christenen zich bij thuis kunnen voelen.

Hoe heb je dit idee muzikaal vorm proberen te geven?

Ik ben op zoek gegaan naar drie melodieën uit de drie grootste levensbeschouwingen naast het christendom. Dat was een

De aanbidding der wijzen op een 4de-eeuwse Romeinse sarcofaag

De wijzen uit het oosten afgebeeld als Perzen op een Byzantijns mozaïek uit de 6de eeuw in de San Appolinare in Ravenna

bijzondere exercitie. De melodieën hebben vaak heel verschillende toonzettingen en laten zich moeilijk combineren. Toch is het mijn doel deze 'wijzen' met elkaar in harmonie te brengen.

Qua inhoud ben ik bewust op zoek gegaan naar teksten die niet met elkaar conflicteren. De boeddhistische melodie is bijvoorbeeld een mantra gewijd aan Amitabha Boeddha, een hemelse boeddha die ervoor kan zorgen dat de aanbidder, door het aanroepen van diens naam, in een paradijselijke wereld herboren zal worden. Dat zal ook een christen bekend in de oren klinken. De hindoeïstische melodie is een vers uit de *Bhagavad Gita*, waarin Krishna zichzelf openbaart als de vleesgeworden godheid die alle offers en rituelen overbodig maakt. Een islamitische melodie was moeilijker te vinden, aangezien liturgische muziek binnen de islam verboden is. Ik ben uiteindelijk gegaan voor een Ottomaanse melodie met een mystieke tekst. En tot slot is er het christelijke koraal *Ich steh an deiner Krippen hier*, dat net als het vroege christendom een plaats moet zien te vinden tussen de gevestigde godsdiensten.

De uitdaging van deze compositie was om deze 'wijzen', die met elkaar conflicteren, maar wel een vergelijkbare boodschap hebben, langzaam met elkaar in harmonie te brengen. In het begin zoek ik bewust de wrijving op, maar in de loop van het stuk helpen 'de drie sterren', drie akkoorden die telkens terugkeren, de melodieën met elkaar in harmonie te brengen. Met die drie akkoorden sluit het stuk ook in harmonie af.

Wie is wie

Kees Bruin
bas
lid sinds februari 1985

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Als jongetje zong in ik het kerkkoor in Schagen. We zongen missen van Pergolesi en soms, op hoogtijdagen, ook van Mozart. Van jongs af speelde ik piano en dat doe ik nog, maar niet goed.

Hoe kwam je bij Toonkunst terecht?

In de jaren tachtig ging ik op aanraden van een vriendin eens kijken bij een repetitie van het Toonkunstkoor. Dat was toen een stuk groter dan tegenwoordig en het was overweldigend om mee te maken. Ik mocht mee komen doen en als ik me goed herinner meteen meezingen met de *Matthäus* in het Concertgebouw. 'Ik bestijg nu het internationale concertpodium', vertelde ik thuis. Daarvoor moest ik trouwens wel eerst langs bij de vreeswekkende tachtiger mevrouw Hooft, om de koralen te leren zingen. Om te ervaren wat ademsteun betekende, moest ik haar middel vasthouden. 'Voelt u wel?' Daar heb ik nog lang slecht van geslapen.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bijgebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Er zijn veel concerten die ik me als hoogtepunten herinner: de *Requiems* van Verdi en Brahms, *Golgotha* van Frank Martin, Bachs *Hohe Messe*, de *Gurrelieder* met Reinbert de Leeuw. Zou ik allemaal zo opnieuw willen doen.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Favoriete liederen heb ik legio. Schubert, Schumann, Weill, Britten. Maar als het pistool tegen mijn slaap wordt gezet, wordt nummer één *Dlya beregov otchizni dal' noy* (Aan de kusten van uw verre geboorteland) van Borodin, gezongen door Sergei Leiferkus. Ik ben een tijdlang behekst geweest door dat lied en de rillingen lopen nog steeds over mijn rug als ik het hoor. Waarom dat is, zou ik niet kunnen zeggen.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Wat Toonkunst geweldig maakt, is de kans om als amateur samen met professionele musici bijzondere werken uit te voeren op bijzondere locaties. Niet alleen in de tempel aan de Van Baerlestraat, maar ook in Den Haag, Haarlem, Alkmaar, Nijmegen, noem maar op. Daar moet je dan ook wat voor doen: de stem moet op peil blijven, je moet studeren, en dat lukt niet altijd, maar die eisen zijn terecht en daar moeten we niet over klagen. Wat wel anders mag, is de koffieprijzen in het Vossius.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Ook hier is het weer zo dat ik vele favorieten heb en heb gehad, want het wisselt met de jaren en de seizoenen. Om er een paar te noemen: wie ik zeer bewonder onder de overledenen, is Arleen Auger, vooral vanwege haar bloedmooie *Aus Liebe* uit 1987. Bij de levenden ben ik een fan van Christian Gerhaher, een bariton die zo mooi kan zingen, dat je denkt: dit kan nooit meer mooier. Schumann, *An die Türen will ich Schleichen*, *Die Stille*. Oef.

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Lezen, tuinieren, tennissen, bioscoop en musea bezoeken, af en toe een Netflixserie, Ajax en Nederlands elftal, als ze het goed doen. Probleem bij de actieve hobby's is dat ik dit jaar getroffen ben door een flinke hernia, waardoor ik niet te lang kan staan en lopen. 'De vooruitgang!' zou mijn vroegere baas Stuiveling gezegd hebben. Ze bezweek aan een longemfyseem dat ook vooruitging.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik ben sinds een paar jaar gepensioneerd. Daarvoor werkte ik 30 jaar bij de Algemene Rekenkamer, eerst als onderzoeker, later als afdelingshoofd. De afgelopen jaren heb ik onderzoek gedaan voor een boek dat binnenkort bij WBooks verschijnt. Het heeft niks te maken met comptabiliteit (Willem III: 'Wat is dat eigenlijk? Minister: 'Comptabiliteit, Majesteit, is geen kleinigheid.') heet *Goede namen* en gaat over adel en patriciaat in naoorlogs Nederland.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Italië, de Marken. De laatste twee keren dat Carolien en ik daar waren, hebben we de talrijke operahuizen en -huisjes daar opgezocht, eerst in het noordelijke deel, vervolgens in het zuidelijke deel. Je weet niet wat je ziet. Allerlei kleine plaatsjes hebben hun eigen liefdevol in stand gehouden 18de- of 19de-eeuwse theatertjes. In de zomer zijn ze buiten gebruik. Soms moet je bij het VVV-kantoor, de pastoor of een café zijn om erin te komen, wat ons bijna altijd lukte. Zeer aan te bevelen.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Kruispunt van Jonathan Franzen is, zoals de kritiek heeft getrompetterd, inderdaad heel goed. Beklemdend goed. Daarna ben ik Elsschot gaan herlezen: *De verlossing*, *Lijmen*, *Het been*, *Tsjip*, *De Leeuwentemmer*. Beviel me uitstekend. Je verveelt je geen moment: drama en humor in een perfecte mix, prachtig geschreven. En ook ontroerend.

Vertel eens iets verrassends over jezelf.

Ik heb het voor elkaar gekregen om drie artsen in mijn gezin te krijgen. Maar een pil van Drion? Ho maar. En verder: ik ga dit jaar stoppen bij Toonkunst. Als je de zeventig nadert, wordt het tijd om op te hoepelen, vind ik.

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Moet ik over nadenken. Wie met mij een borrel wil drinken, gelieve zich te melden.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Vrij naar Multatuli: als ik zwem in het geld.

Heb je een motto?

Dat van Annie M.G.: 'Zeur niet!'

Boudewijn en David, dezelfde en toch anders

Hoewel ik al eerder had gecomponeerd, heb ik het componeren van de laatste tijd toch als een nieuwe start ervaren. Ik nam het eerder niet erg serieus. Ik ben immers als dirigent opgeleid en niet als componist. Maar nu groeide bij mij de idee dat ik mijzelf niet moest vastzetten in vooropgezette concepten. Na het overlijden van mijn ouders vijf en zes jaar geleden, ging ik mijn identiteit in relatie tot hen opnieuw overdenken.

Mijn vader was een open en levendig persoon, direct, sociaal en met leidersbloed. Ongedwongen en met plezier voor een groep staan, heb ik zeker van hem overgenomen, evenals andere al dan niet fraaie eigenschappen. Ik draag ook zijn naam: Jansen. Dat zorgt voor een behoorlijk deel voor het plaatje dat er is bij Boudewijn Jansen als dirigent. Mijn moeder was heel anders, veel geslotener, met kluzenaarstrekken. Zij had naast een boek wekenlang niets en niemand nodig. De muzikaliteit en tekstgevoeligheid komen van haar kant.

In het gezin werd ik gezien als een moederskind en ik was inderdaad zeer met haar verbonden. Haar achternaam was Van der Linde en tot deze familie voelde ik me altijd zeer aangetrokken. Ik ervaar het dan ook als vervreemdend en eigenlijk onjuist dat deze familienaam niet meer aan mij kleeft. Mijn tweede doopnaam is David, de zanger en componist, koning en bandiet uit het Oude Testament. Kiezen voor David van der Linde als componistennaam is voor mij dan ook niet zomaar een spelletje of maskerade.

Het is geen geheim dat ik, Boudewijn, dat ben. Ik merk dat het mij een soort artistieke ruimte geeft om dat te doen wat mijn hart me ingeeft. Het schept ruimte om mijzelf te verrassen en wie weet, maar dit is niet het hoofddoel, ook anderen.

Boudewijn Jansen

Om te janken zo mooi

Muziek is emotie. Iedereen kent het wel, dat je elke keer weer een brok in de keel krijgt van een bepaald muziekstuk of er tot tranen toe door geroerd wordt. Vaak zit er een verhaal achter.

Muziek is emotie of kan in elk geval emoties oproepen. Soms kun je heel heftig of totaal onverwacht bij de kladden gegrepen worden. Dat ene akkoord, die ene wending in een liedje op de radio, van een zanger die je eigenlijk niks vindt. Mij overkomt dit in elk geval vrijwel dagelijks. Op mijn werk, als de radio aan staat en Marco Borsato iets zingt over opgroeiende kinderen wat me ineens raakt. Of tijdens de koorrepetitie. Toen we weer samen mochten zingen en Sweelincks *Bestraal ons hart* zesstemmig door de Singelkerk klonk. Alsof er een luikje naar de hemel openging. Of die ene keer dat ik na het *Erbarme dich* van Helena Rasker in het Concertgebouw ineens het koraal *Bin ich gleich* niet in kon zetten. En ik was niet de enige. Ook de zaal ging volledig mee in de emotie.

Die emotie die muziek teweegbrengt is universeel, zou je denken. Toch was dat voor mij persoonlijk zeker niet altijd zo.

We schrijven eind jaren 70 en ik heb een hekel aan klassieke muziek. Vooral aan barok, de standaardriedel van mijn vader op zondagochtend. Op de een of andere manier regende het dan ook altijd, dus er was geen ontkomen aan. Ik zal met name Bach voor eeuwig met dikke, donkere wolken associëren, daarvan ben ik heilig overtuigd.

Het is inmiddels 1984 en de cd doet zijn intrede in huize Van Oers. Door het huis schalt een 'verbrand concert', zoals Maarten 't Hart dat zo mooi omschrijft in het boek dat ik net uit heb. En zoals een fatsoenlijke puber betaamt, leg ik dat op geheel eigen wijze uit: ik zou de betreffende cd met genoeg in de open haard mieteren. Maar nog op de trap naar beneden gebeurt er iets met me. Ik sta stil, midden in de gang. Er gaat een luikje open in mijn hoofd. 'Bestraal mijn hart', zeg ik tegen Bach. Buiten schijnt de zon.

Yvonne van Oers

Weer helemaal terug met Beethoven 9

Na ruim 20 maanden zingen we op 8 en 9 oktober eindelijk weer voor publiek. Twee bijzondere concerten zijn het. Bijzonder omdat we *Beethoven 9* zingen, een vreugdevol en verbroeder/zusterend werk en omdat we optreden met het Residentie Orkest in de gloednieuwe zaal Amare in Den Haag, met Tijn Beckand als dirigent.

Vrijdag 8 oktober, de generale. Iedereen heeft weer een zelftest gedaan. Tijn krijgt de laatste instructies van zijn coach Jules van Hessen. De zaal vult zich met een paar honderd leerlingen van het voortgezet onderwijs en de generale begint. Er worden tv-opnames gemaakt. Daarna stellen we ons op voor een staatsieportret door een professionele fotograaf. Op weg naar onze kleedkamers komen we door de ruimte waar de tv-technici de opnames kritisch bekijken om de regie voor die avond zo mogelijk te verbeteren. Na de vrije middag en een fijne maaltijd in de artiestenfoyer is er een korte podiumrepetitie, waarna we Tijn als koor een presenteerblad aanbieden met onze namen erop. Had hij zelf niet gezegd: 'Boudewijn heeft me het koor op een presenteerblaadje aangereikt'? Dan de laatste rituelen voor het concert en in de gang wachten voor opkomst. Na afloop houdt Boudewijn zoals gebruikelijk een kort evaluatief praatje. En dan...rust.

Wie is wie

Chiho Totogawa
sopraan
lid sinds januari 2008

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Ik zing soms in het NCK. Daar ben ik actief als projectzangeres. Verder heb ik zangles. Nu concentreer ik me op moeilijke liederen als die van Richard Strauss. Ook zing ik soms op Clubhouse, een app waarmee je kan praten met de hele wereld. Veel goede zangers en zangeressen wereldwijd maken ook gebruik van deze app, waar ik zelf ook echt van kan genieten.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Dat wij meedoen aan veel concerten ieder jaar, vind ik goed. Lekker druk! Wellicht zouden we behalve concerten ook andere activiteiten kunnen organiseren, zoals zingen in een openingsceremonie van leuke plekken als de Floriade 2022.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bijgebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Ik houd van Russische melodieën en daarom is *The bells* van Rachmaninoff mij het meest bijgebleven. Ik zou ook Spaanse koormuziek als *Misa Flamenca* willen zingen.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Ik heb veel favoriete muzikanten, dus eentje kiezen is voor mij wat lastig.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

An die Musik van Franz Schubert. De tekst is Duits, maar dit lied blijft altijd in mijn hart.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik werk vier dagen per week als financieel administrateur van drie Ramen-restaurants. Ramen is Japanse noedelsoep. Daarnaast werk ik als gids voor Japanse toeristen en ook als tolk. Soms ben ik figurant in Nederlandse series en films.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

De Griekse eilanden! Ik geniet enorm van het lekkere eten, de zee en de geschiedenis van de eilanden.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Mrs. Dalloway van Virginia Woolf. De laatste scène erin vind ik erg mooi.

Als er een film gemaakt zou worden over jouw leven, welke acteur of actrice speelt jou dan? En wat zou in die film de themamuziek of het themalied kunnen zijn?

Kajol, een Indiase actrice, zou mij zijn! Ze is heel beroemd in India en ze lijkt wel wat op mij.

Het lied zou *Climb every mountain* moeten zijn, uit de musical *Sound of music*. Van jongs af aan heeft dit lied mij altijd motivatie gegeven.

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Met de Chinese componist Tan Dun. Hij heeft altijd interessante ideeën over muziek. Daar zou ik het graag met hem over willen hebben.

Heb je een motto?

'If you put your mind to it, you can accomplish anything.'

Hoe heurt het eigenlijk in de concertzaal?

Hoe het heurt in de concertzaal kun je opzoeken op internet. Daar vind je als belangrijkste tips voor concertbezoekers: niet klappen tussen de stukken, maar pas op het eind, en niet hoes-ten. Daarnaast gelden ongeschreven regels die vooral een kwestie van goede smaak zijn. We horen tegenwoordig – zeker niet tot ieders genoegen – naast applaus steeds vaker de *cow-boy yell*, die is overgewaaid van popconcerten. Met fluiten dient men overigens uit te kijken, want dat kan in bepaalde landen ook afkeuring betekenen. Waar sommigen een grondige hekel aan hebben, zijn de vroege klappers. Het is alsof deze enthousiastelingen willen laten merken dat ze het stuk heel goed kennen en daarom nét voor het einde het applaus inzetten. Iedereen weet natuurlijk dat je moet klappen als de dirigent aangeeft dat het stuk af is.

En dan heb je nog de excessen: er zijn verschrikkelijke verhalen bekend van concerten waarbij het publiek zich moedwillig is gaan misdragen. Bij de uitvoering van Steve Reichs *Four Organs* in Carnegie Hall in 1973 begonnen concertbezoekers voortijdig te applaudiseren en riepen ze op om de uitvoering direct te beëindigen. Een vrouw uit het publiek zou naar voren zijn gelopen om met haar hoofd op het podium te bonken, daarbij uitroepend: “Stop, stop, ik beken alles!”

Maar hoe zit het met het koor? Wanneer mogen wij klappen en hoe dienen we ons verder te gedragen op het podium? Ook dat valt te vinden op internet en wel op onze eigen koorwebsite. In de *Aanwijzingen voor het concert* bij de huisregels staan de tien geboden voor gedrag op het podium. We hebben geen idee waar deze regels vandaan komen en wanneer ze zijn opgesteld, maar duidelijk zijn ze wel:

- * Onthoud in welke rij en naast wie je zat tijdens het oefenen van de verschillende opstellingen voor de verschillende stukken. Kom in de juiste volgorde op.
- * Ga niet uitgebreid zitten praten op het podium, zwaai niet naar het publiek en maak ook niet op andere manieren contact met het publiek.

- * Als dirigent en solisten binnenkomen, gaat het koor staan gelijktijdig met het orkest. Daarna volgt het koor de aanwijzingen van de dirigent.
- * Ga zo geruisloos mogelijk staan en zitten.
- * De dirigent geeft lang niet altijd aan wanneer het koor gaat staan en zitten, dus zorg dat het goed in je boek staat.
- * Sla geen bladzijden luidruchtig om op ‘muzikaal stille’ momenten.

- * Aan het slot van een uitvoering blijft het koor staan, met de muziek nog opengeslagen, tot de laatste noot door het orkest is gespeeld, en reageert het op de aanwijzingen van de dirigent.
- * Het koor applaudisseert uitsluitend voor solisten van een werk waaraan het zelf heeft meegewerkt, op gepaste wijze, zoals ook orkestleden hun waardering kenbaar maken voor solist(en) en dirigent.
- * Na het concert, als dirigent en solisten het podium voor de eerste keer aflopen, moet het koor gaan zitten. De dirigent kan ons dan laten opstaan om applaus te krijgen.
- * De koorleden verlaten het podium gelijk met de orkestleden.
- * Geef geen hoorbaar commentaar op de concerten in de wandelgangen.

Deze aanwijzingen zijn kennelijk niet, of niet allemaal, bekend bij onze koorleden: na de Beethoven 9-concerten klapt koorleden niet alleen, sommigen stampen ook met de voeten en joelden. Wat Frank Schuurmans daarvan vindt, lees je hieronder. Maar wat vind jij? Open de mini-enquête kooretiquette met de QR-code en laat het weten!

Bart Garssen en Saskia Cohen

Klapopinie

Waarom zou je als koorlid eigenlijk moeten applaudiseren voor het orkest of de solisten na afloop van een concert? Of stampen of joelen? Los van extreme prestaties vind ik dat je samen, koor plus dirigent plus orkest plus solisten, één uitvoerende bent voor je publiek. En je klapt niet voor jezelf. Dat is pedant.

Frank Schuurmans

Wie is wie

Michiel Westenberg
tenor
lid sinds januari 2019

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Met koorzang ben ik ruim 10 jaar geleden begonnen bij het Toonkunstkoor in Leiden. Daarnaast doe ik regelmatig mee met projecten van Key2Singing. Ik doe graag mee met opera; de combinatie van zang en toneel is magisch. Onvergetelijk waren de uitvoeringen van Händels *Semele* en Charpentiers *Orpheus* in de Leidse Schouwburg.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

TKA heeft de perfecte mix van goedemelijkheid en een hoog streefniveau. De repetities zijn precies, het tempo is hoog, zangers moeten zelf hard werken. Er wordt ook aandacht gegeven aan interpretatie vanuit de componist en de tijdgeest. En dat alles met gevoel voor humor en de nodige ontspanning.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bijgebleven?

De jaarlijkse *Matthäus*-uitvoering was een van de redenen om me aan te melden bij het TKA, en dat was een overweldigende ervaring. Het was in 2019, mijn eerste *Matthäus*, in het Concertgebouw, met twee kanjers naast mij: Theo aan mijn linkerzijde en Hans Hoogeveen aan mijn rechterzijde. Schitterend!

Welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Zoltán Kodály's *Laudes Organi*. Het is een ode aan het orgel in een duet met het koor. Het orgel heeft de hoofdrol, maar het koor laat zeker ook van zich horen! Dat geeft een hele aparte dynamiek. Een gevarieerd stuk met een daverend slot.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Het koor van DNO! Ik ben een groot fan van opera en ga met mijn vrouw regelmatig naar DNO. We zitten altijd op de voorste rij, zo dicht mogelijk bij het orkest en de zangers. Het koor is subliem en het is een jongensdroom om ooit nog eens in het koor te zingen.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Het eerste wat me te binnen schiet, is de aria *Waft her, angels, through the skies*, uit Händels opera *Jephtha*. In de [DNO-uitvoering in 2016 wist Richard Croft](#) de mengeling van berusting en hoop heel goed te brengen.

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Zeilen, vooral op zee, is een fantastische ervaring. De stilte, met alleen het geluid van wind en water, is diep ontspannend. De ochtendschemer is nergens zo indrukwekkend als op zee. De ogen, gewend aan het pikkedonker, vangen de eerste zonnestralen op, alsof de hemel licht geeft.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Als hoogleraar psychologie geef ik onderwijs, doe ik onderzoek en zit ik in het bestuur. Het is een veelzijdige functie met leuke en minder leuke kanten. Mijn specialisme is kind en jeugd. Dat verveelt nooit.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Los Angeles. Daar woont onze dochter en dus gaan we daar graag heen. Er is ook veel te beleven en we zijn er intussen een beetje thuis geraakt. We hebben zelf ook ruim 5 jaar in de VS gewoond, onder andere in Berkeley CA.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Valeria Luiselli's *Lost Children Archive*. Een roman over de migratiecrisis. IJzingwekkend.

Waarschuwing: niet voor ouders van jonge kinderen. Je doet geen oog meer dicht.

Vertel eens iets verrassends over jezelf

Ik heb Goud Ster-niveau gehaald met ballroom dansen. Echt waar!

Als er een film gemaakt zou worden over jouw leven, welke acteur of actrice speelt jou dan? En wat zou in die film de themamuziek of het themalied kunnen zijn?

Dit is een macabere vraag. Het is nog niet voorbij!

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Sigrid Kaag. Een vreemde vogel in de Nederlandse politiek. Ze doet het met enorme tegenzin, maar zet wel door. Op de woensdagen kan ik vrijwel altijd.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Als opa.

Sweelinck in de Waalse Kerk

Het voelt niet helemaal als een echt concert op zaterdag 16 oktober. De opening van het Sweelinckfestival in de Waalse Kerk is een besloten bijeenkomst. Maar ach, er is publiek en we laten horen dat we die twee lastige a-capellapsalmen toch aardig onder de knie hebben gekregen. Voor de liefhebbers is er daarna een 17^e-eeuws Sweelinckbuffet met frickedillen met groene sla, salade met artisjok, kaas en peterseliedressing, en andere lekkernijen.

Kunsthistorische prijs voor David Keuning

David Keuning, een van onze bassen en penningmeester van TKA, ontving op 29 oktober de Karel van Manderprijs van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK) voor zijn boek *Bouwkunst en de nieuwe orde. Collaboratie en berechting van Nederlandse architecten 1940-1950*. Deze prijs, de belangrijkste kunsthistorische prijs in Nederland, wordt elk jaar toegekend aan een waardevolle wetenschappelijke kunsthistorische publicatie.

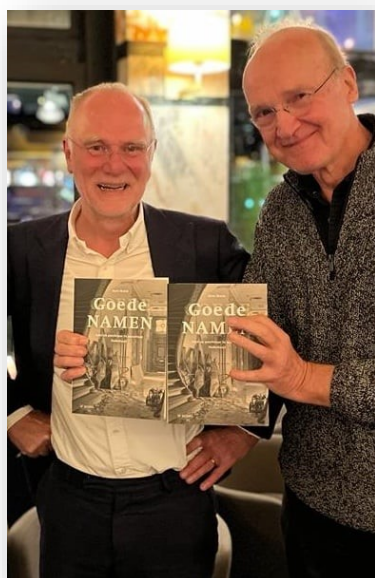
Bouwkunst en de nieuwe orde gaat over de vraag: wat deden architecten gedurende de bezetting, welke keuzes maakten ze en op welke manieren werd daarop gereageerd gedurende, maar vooral na de oorlog met rechtspraak en zuivering?

David is blij met de prijs en vindt het een hele eer, maar hij schreeuwt het niet van de daken. 'Ik ben niet zo van de zelfpromotie.'

Meer weten over Davids onderzoek? Lees [de boekrecensie](#) in het Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond.

Presentatie 'Goede namen' van Kees Bruin

Op woensdag 17 november verscheen *Goede namen. Adel en patriciaat in naoorlogs Nederland* van Kees Bruin (zie ook zijn bijdrage aan *Wie is wie* in dit nummer). Vriend en mede-bas Stef Lokin was erbij.

Colofon

Redactie:

Saskia Cohen, Bart Garssen, Daan Nijssen, Jos van Waterschoot, Marjolein Zinkstok

Met medewerking van:

Nelleke Reijs (vormgeving), Kees Bruin, Boudewijn Jansen, Yvonne van Oers, Frank Schuurmans, Mirjam Somers, Chiho Totogawa, Michiel Westenberg

De volgende ToniKA verschijnt maart 2022

Tekstbijdragen zijn altijd welkom, bijvoorbeeld voor de rubrieken 'Om te janken zo mooi' en 'In de stemming'. Als je een idee hebt, neem dan contact op met een van de redactieleden of stuur een mail naar marjolein.zinkstok@gmail.com